

УДК 347. 921

Лагута В. О.

викладач кафедри цивільно-
правових дисциплін та
правового забезпечення
підприємницької діяльності
Харківського економіко-
правового університету

ЗАХИСТ ПРАВА НА РОЗГЛЯД СПРАВИ ПРОТЯГОМ РОЗУМНОГО СТРОКУ

Європейський суд з прав людини (далі - ЄСПЛ) неодноразово констатував за Україною порушення її міжнародних зобов'язань, зокрема порушення ст. 6 Конвенції про захист прав особи та основоположних свобод (далі - Конвенція). Україна займає друге місце за кількістю справ, які перебувають на розгляді в страсбурзькій інституції. Пальма першості — в Туреччині (26,4% загальної кількості звернень). Чисельність нерозглянутих заяв проти нашої держави сягає 18700, а це 20,1% загальної кількості справ, зареєстрованих ЄСПЛ. станом на червень 2017-го Євросуд ухвалив 1177 рішень щодо порушень Україною Конвенції. Нині під контролем Комітету міністрів Ради Європи перебувають 146 рішень, які виявляють системні проблеми в нашій країні. А загалом під пильним оком євроустанови опинилися понад 1000 вердиктів [5].

Тобто проблема набула вже досить гострого характеру і право на судовий захист, яке закріплене в ст. 55 Конституції України (далі – КУ) як виявилось не гарантує дієвого та ефективного захисту від порушення права особи на розгляд справи протягом розумного строку.

Як стверджує В. В. Комаров право на судовий захист, яке міститься у ст. 55 КУ є певним аналогом права, що закріплено у п 1. ст. 6 Конвенції [9, с. 105-106]. Крім того оновлена ст. 2 ЦПК проголошує, що завданням цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави [2]. У Постанові Пленуму Вищого господарського суду з розгляду цивільних і

кримінальних справ «Про деякі питання дотримання розумних строків розгляду судами цивільних, кримінальних справ і справ про адміністративні правопорушення» зазначається, що недотримання строків розгляду цивільних, кримінальних справ і справ про адміністративні правопорушення порушує конституційне право на судовий захист, гарантований статтею 55 Конституції України, і негативно впливає на ефективність правосуддя та на авторитет судової влади [1].

Як бачимо закріплення певних аналогів права на розгляд справи протягом розумного строку на національному рівні не створює умови для його додержання, оскільки чинне процесуальне законодавство України не передбачає жодних наслідків порушення цього права, а також шляхів його поновлення і, як наслідок, — способів захисту.

Так, в рішенні у справі “Чуян проти України” було зазначено, що в національному законодавстві відсутній засіб юридичного захисту, за допомогою якого заявниця могла б отримати рішення, яке б підтверджувало б її право на розгляд справи протягом розумного строку відповідно до п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод [7].

У рішенні у справі “Карімов проти України” зазначалося, що існуючі в українській судовій системі адміністративні засоби правового захисту, такі як подання скарги до суду вищої інстанції щодо бездіяльності суду нижчої інстанції, не є досить ефективними для пришвидшення провадження у справі, оскільки вказівки судів вищої інстанції є лише необов’язковими рекомендаціями [6].

Стосовно засобу правового захисту, то ЄСПЛ виділяє превентивний та компенсаторний спосіб захисту. Сутність перших полягає у впливі на терміни розгляду справи за допомогою спеціальної скарги або клопотання про прискорення розгляду справи до голови суду або вищестоящего суду, що застосовується з метою попередження порушення розумності строків судового розгляду, коли провадження у справі ще не закінчене. Сутність компенсаторних засобів полягає у присудженні компенсації за вже порушений розумний строк судового розгляду за допомогою подачі скарги або позову, як правило, до вищестоящего суду протягом провадження у справі або після його закінчення [10, с. 11].

Так, наприклад, в законодавстві Іспанії прямо встановлено, що кожен має право на суд без надмірних затримок, а збитки,

понесені внаслідок неефективного здійснення правосуддя, компенсуються державою за заявою (в тому числі про компенсацію за шкоду, заподіяну внаслідок надмірної тривалості провадження), що подається до Міністерства юстиції. Крім того, за законодавством цієї країни кожен, хто вбачає надмірні затримки розгляду спору, стороною якого він є, має право поскаржитись до Конституційного суду, який за результатами розгляду такої заяви може наказати розпочати судовий розгляд негайно[4].

Слід відмітити, що чинне законодавство України не передбачає жодного засобу правового захисту права на розгляд справи протягом розумного строку, який би міг бути визнаним ефективним.

Як вдало зауважує Сакара Н. Ю. подання скарги до суду вищестоящої інстанції відносно бездіяльності суду нижчої інстанції не визнається достатньо ефективним для пришвидшення провадження у справі, а порушення дисциплінарного провадження проти судді, яке може бути наслідком винесення окремої ухвали та інформування вищестоящим судом кваліфікаційної комісії про затримки у провадженні, є залежним від розсуду відповідних органів влади і не є безпосередньо доступним для того, кого воно стосується, позови, про відшкодування шкоди, можливість пред'явлення яких встановлена частинами 5, 6 ст. 1176 ЦК, також не можна вважати ефективними засобами правового захисту, оскільки, по-перше, держава буде відшкодовувати шкоду, спричинену лише постановленням незаконного рішення в цивільній справі, тобто рішення, ухваленого з порушенням норм процесуального та матеріального права (ч. 2 ст. 213, п. 4 ч. 1, ч. 2, ч. 3 ст. 309 ЦПК). По-друге, лише за умови, що буде встановлена незаконність рішення суду, а також відносно судді буде постановлено обвинувальний вирок суду й визнана наявність причинного зв'язку між скоєним злочином та порушеним правом [6, с. 60-61]. З цього приводу П. Гуйван відзначає, що вказана норма ніколи не діяла, і, на думку автора, навряд чи колись почне діяти [3, с. 26].

Отже першочерговим завданням для України є запровадження такого механізму захисту, який би повністю задовольняв потреби користувачів судових послуг та надавав би гарантії відновлення порушених прав або компенсації за шкоду заподіяну внаслідок необґрунтованих затримок при розгляді справи. На нашу думку, компенсацію слід розглядати як міру

відповідальності органів державної влади внаслідок дій або бездіяльності за шкоду, спричинену особі. Відповідальність у зазначеній категорії справ, має нести держава Україна у лиці Міністерства фінансів України як головного розпорядника коштів державного бюджету. Тому вважаємо за потрібне закріпити на законодавчому рівні порядок розгляду справ про компенсацію за порушення права особи на розгляд справи в розумний строк чи виконання судового рішення в розумний строк, який регулювався б відповідним законом та міг би здійснюватися у адміністративному провадженні.

Література:

1. Постанова Пленуму Вищого господарського суду з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про деякі питання дотримання розумних строків розгляду судами цивільних, кримінальних справ і справ про адміністративні правопорушення» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0011740-14>.

2. Цивільний процесуальний кодекс [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.

3. Гуйван П. Значення темпоральних чинників у практиці Європейського суду з прав людини. Поняття розумного строку розгляду справи в національному судочинстві (частина 1) / П. Гуйван // Підприємництво, господарство і право. – 2017. – № 6. – С. 26.

4. Зуєвич Л. Засоби дотримання строків судових проваджень та компенсація їх порушень [Електронний ресурс] / Л. Зуєвич. – Режим доступу: <https://sud.ua/ru/news/blog/109843-zasobi-dotrimannya-strokov-sudovikh-provadjhen-ta-kompensatsiya-yikh-porushen-2d679f>.

5. Мільярди на сатисфакцію або як звернення до ЄСПЛ примножує борг держави за невиконані рішення національних судів [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу: http://zib.com.ua/ua/129483yak_zvernennya_do_espl_primnozhue_borg_derzhavi_za_nevikonan.html.

6. Сакара Н. Ю. Захист права на справедливий судовий розгляд: проблеми та перспективи / Н. Ю. Сакара // Юрист України : наук.-практ. журн. - 2013. - № 2. - С. 57-62.

7. Справа "Карімов проти України" (Заява N 69435/01) [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/974_342.

8. Справа "Чуян проти України" (Заява N 24131/03) [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/974_317.

9. Цивільне судочинство України: основні засади та інститути : монографія / В. В. Комаров, К. В. Гусаров, Н. Ю. Сакара та ін. ; за ред. В. В. Комарова. – Х. : Право, 2016. – 848 с.

10. Цувіна Т. А. Захист права на справедливий судовий розгляд упродовж розумного строку: практика європейського суду з прав людини та досвід зарубіжних країн / Т. А. Цувіна. // Теорія і практика правознавства. – 2014. – С. 1–13.